

BOKEN *Fagus silvatica*

Boken är ett av Europas viktigaste trädslag och växer vild från Sydsverige till norra Spanien.

Boken var det av våra skädda lövträd som kom sist till Sverige, den invandrade från sydväst för ca 2500 år sedan och är det enda som växer i större bestånd.

Egentliga bokskogar finns nu endast i Skåne, västra Blekinge och östra Halland.

Däremot har den planterats på många ställen i mellersta Sverige som ett tecken på välstånd, något herrgårdarna kunde skryta med under 1600- och 1700-talen.

Sveriges största bok står vid Näs slott i Västergötland. Omkretsen är närmare åtta meter och åldern omkring 400 år.

I slutna skog får boken höga raka ljusa stammar med kronan högt över marken. I öppna lägen, där den får god belysning, får den en stor välvd krona med de nedersta grenarna i manshöjd. Boken kan bli upp till 40-50 m hög i gynnsamma fall. Den blir normalt ca 150 år men kan i undantagsfall bli upp till 300 år.

Boken blommar först när den har hunnit bli 40-80 år gammal. Han- och honblommor sitter bredvid varandra på samma träd. De slår ut samtidigt med bladen.

Boken hör till **ädellövträden**, övriga trädslag är alm, ask, avenbok, ek, fågelbär, lind och lönn. Boken räknas också till de så kallade **bärande träden** vars frukter och bär var nyttiga. Till dessa hör även ek, hassel, oxel, apel och hägg.

Användandet var reglerat i de gamla landskapslagarna, det sades bl a att man inte fick ta mer ollon på annans mark mer än "i sin hatt till hattbandet eller i sin vante till tummen"

Boken är vårt mest skuggföredragande träd och genom att bladen är horisontellt skiktade ger den själv mycket skugga. Andra lövträd har svårt att klara sig tillsammans med boken och undervegetationen är oftast fattig. Den tidiga vårfloran kan dock vara riklig då lövsprickningen äger rum först i maj - juni.

Då är kanske bokskogen som vackrast, de ljusgröna bladen som slår ut nästan för dagen ger en skimrande belysning av den rika mattan av vit- och gulsippor.

Bokvirket är rödaktigt och virket kallas därför rödbok.

Boken används bl. a inom möbelindustrin, till parkettgolv, glasspinnar, kölvirke för skeppsbyggnad. och inom cellulosaindustrin. Förr användes veden också till tunnor, smörkärnor, redskapsskaft m.m.

Bokveden är även ett utmärkt bränsle och ger ett förstklassigt träkol.

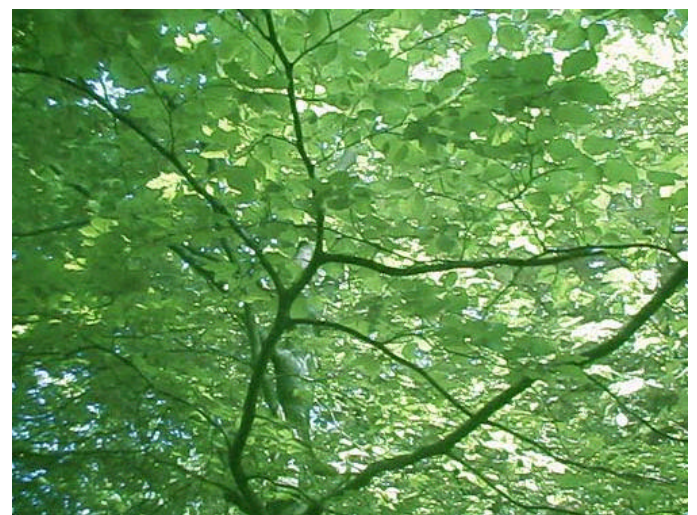
Frukten är mjuktaggig och innehåller två trekantiga bokollon, dessa är oljerika och äts av många djur t.ex. ekorrar, möss, nötskrikor och finkar.

Förr fredades bokskogen på grund av ollonens värde som svinfoder. Svinen underlättade även föryngringen av boken genom deras bokande som luckrade upp marken.

Ur ollonen kan man pressa en olja som används till bränsle i oljelampor. Under andra världskriget användes bokollon som surrogat till matolja och kaffe. Den har också strukits på sår för att påskynda läkning. De första bokbladen som slår ut kan man äta råa som sallad eller tillaga som kål. Förr blandades bokblad med sädesmjöl och kokades till en gröt. Bladknopparna torkades och användes som mjöl.

Pottaska var förr en viktig handelsvara. Askan efter boken kokades med vatten, bottensatsen som blev kvar i grytan (pottan), kallades för *pottaska*. Denna användes förr till lut och såpa som var den tidens enda kända tvättmedel. Den utskippades också i stor skala från Blekingehamnarna, speciellt under 1600-talet.

De ljusgröna bladen som slår ut nästan för dagen ger en skimrande belysning av undervegetationen.

Boken är omtalad i bondepraktikan bl a i uttrycket:

När den ena boken är grön och den andra grå då skall bonden sin havre så.

Enligt *Svenska blomsterspråket* från 1849 skulle man ge några bokblad eller en bokkvist till sin älskade om man ville skydda henne mot olycka.

I Tyskland brukar man säga att "blir det rikligt med ollon blir det många oäkta barn". Detta har sin grund i att boken kallas Kleinkinderbaum, spädbarnsträdet, från vilket barnmorskan hämtar de nyfödda om inte storken kom med dem.

Våra ord för **bok** och **bokstäver** har sitt ursprung från våra förfäder som gärna ristade sina runor i stavar av det härför lämpade virket - bokstavar.

När bokskogarna förr höggs ner, nyplanterades mer lönsamma barrträd. Idag har vi börjat bli rädda om våra vackra bokskogar. Enligt "ädellövsskogslagen" får skogsägare inte längre utan särskilt tillstånd ersätta bok med mera lönande gran.